

De strijd om Alexander de Grote. De rol van het oude Macedonië in het huidige Macedonische conflict

Harry Basten en Timo de Jong

‘Macedonië is Griekenland!’ schreeuwden honderdduizenden Grieken tijdens een demonstratie in Thessaloniki in 1992.¹ Een jaar tevoren was ten noorden van Griekenland een nieuwe staat ontstaan: de Republiek Macedonië. Nu bedoelden de Griekse demonstranten niet dat deze jonge staat als Grieks grondgebied moest worden beschouwd. Ze wilden verkondigen dat de term ‘Macedonië’, en alle associaties die hij oproept, de Grieken toebehoort. De roemruchte geschiedenis van de antieke Macedoniërs is voor de Grieken een waardevolle erfenis, een trots onderdeel van de vaderlandse geschiedenis. Ze is de laatste twintig jaar weer ongekend actueel: in het conflict dat tussen Griekenland en de jonge staat Macedonië is ontstaan (de ‘nieuwe Macedonische kwestie’ gedoopt), speelt de oudheid een hoofdrol.

De manier waarop het antieke verleden door beide zijden wordt ingezet in het conflict laat de complexiteit van de relatie tussen heden en verleden zien. Hierbij spelen, zoals duidelijk zal worden, academici en politici een belangrijke rol. Zij vormen mede het *master narrative* ter onderbouwing van de nationale eenheid. Zoals onder anderen Eric Hobsbawm, Terence Ranger² en Benedict Anderson³ overtuigend hebben aangetoond zijn nationalisme en *nation-building* relatief recente – negentiende-eeuwse – fenomenen. Beide termen duiden op een actieve constructie van een nationale eenheid, zonder dat die per se gegrond of ‘waar’ is. De Amerikaanse antropoloog Loring Danforth beziet de nieuwe Macedonische kwestie vanuit dit perspectief. Danforth bestudeert in zijn onderzoek beide landen en heeft daarbij oog voor de complexiteit van het conflict, waarin etniciteit, het verleden en machtspolitiek vermengd zijn.⁴

¹ L.M. Danforth, *The Macedonian Conflict: Ethnic Nationalism in a Transnational World* (Princeton 1995) 30.

² E. Hobsbawm en T. Ranger ed., *The Invention of Tradition* (Cambridge, MA 1983).

³ B. Anderson, *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism* (Londen 1983).

⁴ Danforth, *The Macedonian Conflict*.

In dit artikel wordt meer specifiek gekeken naar de omgang met de oudheid binnen het huidige conflict, dat sinds de Macedonische onafhankelijkheid speelt. Op welke manier vervult het verleden van de antieke Macedoniërs een rol in het recente debat tussen Macedonië en Griekenland? Aan de hand van verschillende actoren, voornamelijk academici en politici, zal onderzocht worden op welke manier zij kijken naar en omgaan met dit verleden en op welke manier zij hier betekenis aan geven. Aan de hand van de opgraving van de zogeheten ‘ster van Vergina’ zal allereerst onderzocht worden op welke manier archeologische vondsten hun betekenis krijgen. Duidelijk wordt hoe het Macedonische erfgoed tot stand komt. De opgraving laat tevens zien dat discussies omtrent het Macedonische verleden verder teruggaan dan het jaar 1991.

De ster van Vergina

In 1977 deed de Griekse archeoloog Manolis Andronikos een van de belangrijkste ontdekkingen van de twintigste eeuw. Nabij het plaatsje Vergina in de Griekse provincie Macedonië – zeventig kilometer ten westen van de havenstad Thessaloniki – begon hij met het afgraven van een grote grafheuvel (*tumulus*). Al vanaf het midden van de negentiende eeuw werd het belang van de site bij Vergina onderkend: de Franse archeoloog Léon Heuzey vergeleek haar met Pompeii. Men vermoedde dat de aanwezige heuvels ooit dienst deden als grafheuvels. Door het risico op besmetting met malaria, geldgebrek en oorlogsdreiging moest het opgravingswerk echter telkens worden stilgelegd. Vanaf 1976 konden de werkzaamheden aan de tumulus hervat worden met steun van de universiteit van Thessaloniki. De resultaten overtroffen alle verwachtingen – Andronikos en zijn team legden drie ongeschonden graftombes bloot. Op basis van een aantal archeologische kenmerken van de grootste tombe (aangemerkt als ‘nummer twee’) concludeerde Andronikos dat de tombe toebehoorde aan Philippus II, de vader van Alexander III de Grote.⁵

Na de uitspraak van Andronikos werd er kritiek geuit op de voorbarigheid van de toeschrijving, onder anderen door de oudheidkundige Eugene Borza, een kenner op het gebied van het antieke Macedonië. Borza concludeerde op basis van archeologische en stilistische argumenten dat de tombe waarschijnlijk toebehoorde aan Philippus III Arrhidaeus, de

⁵ M. Andronikos, *Vergina: the Royal Tombs and the Ancient City* (Athene 1984) 226-231.

halfbroer van Alexander de Grote.⁶ In de wetenschappelijke wereld is er tot op heden een discussie gaande over wie er in de tombe ligt.⁷ Recent onderzoek wijst overtuigend Philippus II aan als hoofdbewoner van tombe twee.⁸

De beenderen in tombe twee werden bewaard in een gouden grafkistje (*larnax*) van ruim zeven kilo. Andronikos zag zich in zijn vermoeden bevestigd: dit moest een koningsgraf zijn.⁹ De rijke vondsten boden archeologen en historici de mogelijkheid om hun visie op het antieke Macedonië te staven. Voor velen staat buiten kijf dat de tumulus louter door het Macedonische koningshuis werd gebruikt. Bijvoorbeeld voor de Griekse archeologe Chryssoula Saatsoglou-Paliadeli, die aanwezig was bij de ontdekking van de drie graftombes. Zij identificeert de site bij Vergina – waar zich ook een paleis en amfitheater bevinden – als de eerste hoofdstad van het antieke Macedonië: Aigai.¹⁰ De vondsten kregen een vorstelijke allure; dit gold in het bijzonder voor de gouden larnax. Op het deksel ervan staat een zestienpuntige ster (zo beschrijft Andronikos het symbool, anderen spreken van een ‘zon’), die door Andronikos steeds wordt bestempeld als een ‘koninklijk symbool’. Borza hekelt deze visie: volgens hem was de ster een veelgebruikt kunstmotief, niet alleen in het antieke Macedonië maar in de hele Griekse wereld.¹¹ De ster werd, aldus Borza, op munten, schilden van hoplieten en vazen afgebeeld. Na de ontdekking in 1977 verscheen de ster door heel Griekenland – voornamelijk in de Griekse provincie Macedonië en in de wereldwijde Griekse diaspora – op postzegels,

⁶ E.N. Borza, ‘The Royal Macedonian Tombs and the Paraphernalia of Alexander the Great’, *Phoenix* 41.2 (1987) 105-121: 106-110.

⁷ In 2010 heeft een medisch team de botresten in de tombe onderzocht. Volgens de onderzoekers is het niet Philippus III Arrhidaeus die in de tombe ligt. Zie: J. Musgrave e.a., ‘The Occupants of Tomb II at Vergina. Why Arrhidaeos and Eurydice must be excluded’, *International Journal of Medical Sciences* 7.6 (2010) 1-15.

⁸ Persbericht namens Theodore Antikas, hoofdonderzoeker <http://hippologia.org/wp-content/uploads/2014/03/140314pressrelease-in-english.pdf>, geraadpleegd 18 oktober 2014. Zie ook: T. Antikas, L.W. Antikas e.a., ‘New finds on the bones from Tomb II in the Great Tumulus at Aegae; Morphological – Pathological Distortions’ (ongepubliceerd).

⁹ Andronikos, *Vergina*, 168.

¹⁰ C. Saatsoglou-Paliadeli, ‘In the Shadow of History: the Emergence of Archeology’, *The Annual of the British School at Athens* 94 (1999) 353-367: 360.

¹¹ H.A. Fredrickmeyer, ‘The Origin of Alexander’s Royal Insignia’, *Transactions of the American Philological Association* 127 (1997) 97-109: 103.

onofficiële vlaggen, T-shirts en posters. Griekse politie-eenheden droegen de ster op hun embleem en hij werd afgebeeld op de 100 drachme-munt.¹² Het werd een nationaal symbool.¹³

Afb. 1: Kopzijde respectievelijk muntzijde van de Griekse drachme-munt uit 1994. Links de beeltenis van Alexander de Grote, rechts de ster van Vergina. Centrum voor geschiedenis en economie, Cambridge/Luca Einaudi's privécollectie.

De verhoudingen op scherp

De Republiek Macedonië werd in 1991 één van de opvolgerstaten van de voormalige Socialistische Federale Republiek Joegoslavië. De erkenning die de republiek internationaal zocht onder haar constitutionele naam 'Republiek Macedonië', luidde een politieke strijd in die tot op de dag van vandaag voortduurt. Griekenland maakte onmiddellijk na de onafhankelijkheidsverklaring bezwaar tegen de naam van de jonge staat. De

¹² Zie afbeelding 1.

¹³ Y. Hamilakis, *The Nation and its Ruins: Antiquity, Archaeology, and National Imagination in Greece* (Oxford 2007) 131.

naam ‘Macedonië’ zou een claim op Grieks grondgebied impliceren. Griekenland gebruikte zijn veto om de toetreding van Macedonië tot allerlei internationale organisaties (als belangrijkste de Europese Gemeenschap) te dwarsbomen.

De Griekse reactie verergerde de situatie. In augustus 1992 besloot de jonge republiek de ster van Vergina op haar vlag te zetten; in september van datzelfde jaar verschenen de nieuwe schoolboeken, waarin irredentistische¹⁴ referenties naar een ‘Groot-Macedonië’ en aanspraken op Grieks erfgoed stonden.¹⁵ Ook de nieuwe grondwet bevatte dit soort passages.¹⁶ In 1993 werd de jonge republiek toegelaten tot de Verenigde Naties, maar wegens de onenigheid met Griekenland gebeurde dit onder de provisionele naam ‘Voormalige Joegoslavische Republiek Macedonië’ (FYROM). In 1993 besloten zes Europese landen (waaronder Nederland) de republiek onder haar provisionele naam te erkennen; in 1994 volgden de Verenigde Staten en Rusland. Griekenland reageerde met een embargo tegen Macedonië; wereldwijd werd er gedemonstreerd, vooral in landen met een grote Griekse minderheid, zoals Canada en Australië.¹⁷ De Griekse reactie wekte in veel Europese landen ergernis. Het werd als onredelijk beschouwd dat een economisch stabiel EG-lid een jonge staat zo hardhandig strafte – het embargo kostte de toch al zwakke Macedonische economie tachtig miljoen dollar per maand.¹⁸

In 1995 kwamen de twee partijen onder internationale druk tot een interim-akkoord. Afgesproken werd dat Griekenland het embargo zou

¹⁴ Irredentisme is het streven naar vereniging of hereniging met het vaderland. De term is afgeleid van de woorden: *Italia irredenta* (het (nog) niet teruggewonnen (deel van) Italië).

¹⁵ D.A. Floudas, ‘A name for a conflict or a conflict for a name? An analysis of Greece’s dispute with FYROM’, *Journal of Political and Military Sociology* 24.2 (1996) 285-321: 295.

¹⁶ Constitution of the FYROM, <http://www.hri.org/docs/fyrom/fyrom-const.html#Art3>, geraadpleegd 1 juni 2014. Artikel 3 van de toenmalige grondwet stelt: ‘de grenzen van de Republiek Macedonië mogen alleen aangepast worden in overeenstemming met de grondwet.’

¹⁷ L.M. Danforth, ‘Ancient Macedonia, Alexander the Great and the Star or Sun of Vergina: National Symbols and the Conflict between Greece and the Republic of Macedonia’ in: J. Roisman en I. Worthington ed., *A Companion to Ancient Macedonia* (Malden, MA 2010) 572-598: 588.

¹⁸ D.M. Perry, ‘Une crise en gestation? La Macédoine et ses voisins’, *Politique étrangère* 59.1 (1994) 179-207: 203.

opheffen. Macedonië zou de ster van Vergina van zijn vlag verwijderen, de suggestieve passages uit de grondwet schrappen en ‘afzien van het gebruik van symbolen die zijn verbonden met het culturele en historische erfgoed van Griekenland’.¹⁹ Een jaar na het akkoord spraken beide landen af de naamkwesitie te beëindigen door een naam voor de jonge Macedonische staat te vinden waarmee beide partijen tevreden konden zijn.²⁰ Tot op heden blijkt dat een onhaalbare doelstelling. Griekenland blokkeert nog altijd de toetreding van Macedonië tot de Europese Unie, bijvoorbeeld recentelijk tijdens een bijeenkomst van de EU-lidstaten in december 2012.²¹

De Helleense zienswijze

De term ‘Macedonië’ en al wat ermee verbonden is, blijkt voor de Grieken van groot belang. Gebruik van deze term door niet-Helleense groeperingen leidt tot grote weerstand omdat volgens Griekse zijde de naam ‘Macedonië’ onlosmakelijk verbonden is met de Griekse historie en cultuur. Via het Ministerie van Buitenlandse Zaken laat de Griekse overheid weten dat de term ‘Macedonia’ historisch gezien refereert aan het koninkrijk en de cultuur van de antieke Macedoniërs. Dit koninkrijk, zo stelt men, behoorde tot de Helleense natie en maakt zo een onbetwistbaar deel uit van het Griekse historische en culturele erfgoed.²²

De Griekse claims op het antieke Macedonië komen tot uiting in vele boeken, pamfletten, films en websites.²³ Een indrukwekkend voorbeeld hiervan is *Macedonia: 4000 Years of Greek History and Civilization*, gepubliceerd

¹⁹ Floudas, ‘A conflict for a name or a name for a conflict?’, 308.

²⁰ Interim Accord between the Hellenic Republic and the FYROM, <http://www.hri.org/docs/fyrom/95-27866.html#7>, geraadpleegd 1 juni 2014. Artikel 7, paragraaf 3 van het Interim Akkoord stelt: ‘Als een van beide partijen van mening is dat een of meerdere symbolen, behorend tot het nationaal erfgoed, door de andere partij wordt gebruikt, zal zij de andere partij daarvan op de hoogte stellen. De andere partij zal maatregelen treffen of kenbaar maken waarom zij maatregelen niet nodig acht.’

²¹ Balkan Insight, digitaal nieuwsforum. <http://www.balkaninsight.com/en/article/bulgaria-joins-greece-in-blocking-macedonia-s-eu-bid>., geraadpleegd 1 juni 2014.

²² Website van het Ministerie van Buitenlandse Zaken van Griekenland, <http://www.mfa.gr/en/fyrom-name-issue/>, geraadpleegd 1 juni 2014.

²³ Danforth, ‘Ancient Macedonia’, 579.

door Griekse historici en archeologen en aangeboden door de Pan-Macedonische Vereniging²⁴ aan verschillende universiteiten in de Verenigde Staten. Michael Sakellariou, de redacteur van het werk, meent dat al het betrouwbare wetenschappelijke bewijs aangeeft dat de Macedoniërs Grieks waren. Volgens hem staat dan ook vast dat de antieke Macedoniërs tot de Helleense wereld behoorden.²⁵ Vanuit de Griekse politiek kunnen wetenschappers die tot soortgelijke conclusies komen, op steun rekenen. Zo kreeg Manolis Andronikos voor zijn archeologische ontdekking bij Vergina de hoogste burgerlijke onderscheiding van de Griekse overheid. In 1992, op het hoogtepunt van het Macedonische conflict, werd Andronikos geëerd met het Grootkruis in de Orde van de Feniks. De ontdekker van het koningsgraf groeide uit tot de nationale archeoloog *par excellence*.²⁶

Om de continuïteit tussen het oude Macedonië en het huidige Griekenland weer te geven, wordt vanuit Grieks perspectief benadrukt dat het koninkrijk van de oude Macedoniërs binnen de hedendaagse Griekse staatsgrenzen valt. Om dit punt kracht bij te zetten heeft de Griekse regering in 1992 de namen van de luchthavens van Thessaloniki en Kavala veranderd in respectievelijk ‘Luchthaven Macedonië’ en ‘Luchthaven Alexander de Grote’. Daarnaast is in hetzelfde jaar de luchtvaartmaatschappij ‘Macedonian Airlines’ opgericht als dochteronderneming van de Griekse nationale luchtvaartmaatschappij.

De Griekse regering laat weten dat men de inwoners van het noordelijke deel van de Griekse staat als ware erfgenamen ziet van de antieke Macedoniërs:

Some 2.5 million Greeks reside in this region today and they and their forebears have considered and called themselves Macedonians through the centuries.²⁷

²⁴ Pan-Macedonian Association USA, Inc., http://www.panmacedonian.info/index.php?option=com_content&view=article&id=50&Itemid=60, geraadpleegd 1 juni 2014. Grieks-Macedonische diaspora-organisatie, waar er overigens tal van bestaan. Op de website wordt het doel van de organisatie verkondigd: ‘to protect the boundaries of their birthplace [Greek Macedonia] from the expansionistic view and greedy stance of their northern neighbors.’

²⁵ M. Sakellariou ed., *Macedonia: 4000 Years of Greek History and Civilization* (Athene 1983) 54, 63.

²⁶ Hamilakis, *The Nation and Its Ruins*, 126-127.

²⁷ Website van het Ministerie van Buitenlandse Zaken van Griekenland, <http://www.mfa.gr/en/>, geraadpleegd, 1 juni 2014.

Deze visie wordt breed gedragen onder de Griekse bevolking en het grootste deel van de inwoners van de Griekse provincie Macedonië heeft zichzelf een Grieks-Macedonische identiteit aangemeten. Een duidelijk voorbeeld van iemand die zichzelf op deze manier identificeert, is George Papavizas. Van oorsprong is Papavizas een plantkundige, maar hij heeft zich de laatste jaren volledig gewijd aan het bestuderen van de geschiedenis van Macedonië en het huidige conflict. Voor Papavizas is de Griekse geschiedenis een aaneenschakeling van heroïsche momenten. In zijn benadering van het huidige Macedonische conflict vindt het 'glorieuze' verleden duidelijk reflectie:

Macedonia's Greek-speakers had never forgotten the dreams and aspirations for freedom who [sic] had lived and prospered for countless generations in the land of Philip and Alexander.²⁸

Identificatie met het antieke Macedonië lijkt voor een groot deel van de Grieken vanzelfsprekend.

Duidelijk is dat in het Griekse nationale discours twee dingen een belangrijke rol spelen: de idee dat de oude Macedoniërs Grieks waren, en de aanname dat de huidige Grieken de ware erfgenamen zijn van de antieke Macedonische beschaving. In de Griekse identiteitsvorming neemt het Macedonische erfgoed een prominente plaats in.

De link die de Republiek Macedonië na haar onafhankelijkheid lijkt te leggen naar ditzelfde erfgoed leidt tot grote weerstand aan Griekse zijde. De naam 'Macedonië' en het gebruik van Macedonische symbolen door de jonge staat wordt door de Griekse zijde beschouwd als het afnemen van datgene wat Griekenland en haar inwoners toebehoort. Het beeld dat de Republiek Macedonië op deze manier van zichzelf creëert, wordt bewerkstelligd door geschiedvervalsing en uitbuiting van het antieke Macedonië, aldus de Griekse overheid.²⁹ Evangelos Kofos, vooraanstaand Grieks historicus die tijdens de hoogtijdagen van het Macedonische conflict door de Griekse overheid was aangesteld om haar standpunt te verkondigen,

²⁸ G.C. Papavizas, *Claiming Macedonia: The Struggle for the Heritage, Territory and Name of the Historic Hellenic Land, 1862-2004* (Londen 2006) 52.

²⁹ Website van het Ministerie van Buitenlandse Zaken van Griekenland, <http://www.mfa.gr/en/>, geraadpleegd, 1 juni 2014.

geeft aan dat de FYROM sinds de jaren negentig op een agressieve manier de Grieks-Macedonische erfenis toe-eigent.³⁰

Deze geschiedvervalsing komt onder andere naar voren in de geschiedenis- en aardrijkskundeboeken die in de Macedonische staat op middelbare scholen gehanteerd worden, zo beargumenteert Kofos in een publicatie met de veelzeggende titel: ‘Het Visioen van een ‘Groot-Macedonië’’. De historicus beschreef in een eerder gepubliceerd artikel de toenmalige president Kiro Gligorov als de ‘Jean Valjean³¹ van de Balkan’, die werd betrapt bij het stelen van een klein stuk brood – de ster van Vergina – om zijn gezin te voeden.³² Bij de schoolboeken, zo stelt Kofos, gaat het echter om een veel grotere diefstal, namelijk het zich toe-eigenen van de culturele erfenis van het Griekse volk.³³ Een voorbeeld wordt gegeven aan de hand van een passage over de vestiging van de Slavische volkeren in de Macedonische gebieden:

Het is een feit dat de Slaven in Macedonië verschenen in de zesde en zevende eeuw na Christus. (...) In een oogwenk wordt Macedonië als een Slavische streek beschouwd, die (...) uitsluitend aan de Slaven toebehoort. Er is totaal geen verwijzing naar ook maar enige Griekse elementen.³⁴

Het Griekse standpunt vindt niet enkel op eigen bodem veel aanhang: het feit dat de publicatie van Kofos betreffende de Macedonische schoolboeken in meerdere talen vertaald is (waaronder het Nederlands) laat zien hoe wijdverspreid bepaalde ideeën zijn. Een duidelijk voorbeeld van het begrip dat er in de internationale wetenschappelijke gemeenschap is voor de Griekse zaak, is het aantal handtekeningen dat door academici werd gezet onder het pleidooi van Stephen Miller, hoogleraar klassieke archeologie aan

³⁰ E. Kofos, ‘Solid arguments, not ‘blackmail’, http://www.panmacedonian.info/index.php?option=com_content&view=article&id=232:solid-arguments-not-blackmail-&catid=1:latest-news&Itemid=50, geraadpleegd 1 juni 2014.

³¹ Hoofdpersoon uit de in 1862 gepubliceerde Franse roman van Victor Hugo, *Les Misérables*. Jean Valjean wordt in het verhaal neergezet als een sympathieke dief, aangezien hij negentien jaar lang opgesloten heeft gezeten voor het stelen van een stuk brood voor zijn uitgehongerde zus en haar familie.

³² E. Kofos, *Het visioen van een ‘Groot-Macedonië’*: *Kanttekeningen bij de nieuwe schoolboeken van de voormalige Joegoslavische Republiek Macedonië* (Thessaloniki 1994) 7.

³³ Kofos, *Het visioen van een ‘Groot-Macedonië’*, 7.

³⁴ *Ibidem*, 18.

de universiteit van Berkeley. Miller schreef op 18 mei 2009 een brief aan president Barack Obama waarin hij protesteerde tegen het feit dat de Verenigde Staten de naam 'Republiek Macedonië' in 2004 officieel hebben erkend. De brief is intussen ondertekend door ruim 370 oudheidkundigen, classici en archeologen uit voornamelijk de Verenigde Staten en West-Europa.³⁵ Miller geeft aan dat de inwoners van de Republiek van Macedonië gezien hun Slavische achtergrond geen enkel recht hebben om zichzelf en hun land te vernoemen naar de Griekse voorouders: 'Alexander the Great was Greek, not Slavic, and Slavs and their language were nowhere near Alexander or his homeland until 1000 years later.' Door de geschiedenis te fabriceren en te vervalsen bouwt de regering van Skopje een nationale identiteit ten koste van de historische waarheid, aldus de hoogleraar.³⁶

Vanuit dit perspectief bestaat er geheel niet zoiets als een Macedonische natie. De continuïteit die ontbreekt tussen het oude Macedonië en de huidige Macedonische staat, maakt dat de inwoners van de FYROM totaal geen recht hebben zich te identificeren met het Macedonische verleden, zo meent ook Papavizas. Hij geeft aan dat de Macedonische natie een kunstmatige creatie is, namelijk een uitvinding van Josip Broz Tito, politiek leider van communistisch Joegoslavië van 1945 tot aan zijn dood in 1980. Papavizas meent dat Tito na de Tweede Wereldoorlog de 'Slavisch sprekenden' omdoopte tot Macedoniërs. Het was de communistische staatsman die een nieuwe oorsprong en geschiedenis creëerde, evenals een nieuwe 'Macedonische' taal, wat eigenlijk een modificatie van het Bulgaars was, aldus Papavizas.³⁷

Aan de Griekse zijde bestaat de angst dat de verwijzing, die aan de kant van de Republiek Macedonië wordt gemaakt naar het Macedonische erfgoed, tweeledig is. De Griekse historicus Marcus Templar, werkzaam in de Verenigde Staten en adviseur van de Pan-Macedonische Vereniging, geeft aan dat naast het vervalsen en toe-eigenen van de Griekse culturele erfenis, de regering in Skopje de Griekse soevereiniteit in de Provincie Grieks-Macedonië in twijfel trekt.³⁸ De Griekse overheid wijst ook op wat men

³⁵ S. Miller, brief aan president Obama, <http://macedonia-evidence.org/obama-letter.html>, geraadpleegd 1 juni 2014.

³⁶ Miller, brief aan president Obama.

³⁷ G.C. Papavizas, 'FYROM: Searching for a Name, and Problems with the Expropriation of History', *Mediterranean Quarterly* 21.3 (2010) 83-103: 90 en 100.

³⁸ M. Templar, vraaggesprek met het Australische Macedonische Advies Orgaan, afgenomen op 1 juli 2011, <http://www.macedonian.com.au/>

noemt: ‘the irredentist and territorial ambitions on the part of the Former Yugoslav Republic of Macedonia.’³⁹ Bij deze angst voor territoriale bedreiging wordt gewezen op kaarten die in de Republiek van Macedonië terug kunnen worden gevonden op allerlei voorwerpen, van posters tot T-shirts en sleutelhangers. Deze kaarten beelden een gebied af van het ‘oorspronkelijke’ of ‘natuurlijke’ Macedonië waar ook delen van Griekenland en Bulgarije onderdeel van zijn. In de eerder besproken schoolboeken die het Ministerie van Onderwijs van de Republiek van Macedonië hanteert, komen dergelijke prenten eveneens terug.⁴⁰

Afb. 2: Kaart van het verenigd Macedonië (uitgegeven door ‘Nova Makedonija’, 1992). E. Kofos, *Het visioen van een “Groot-Macedonië”*: kanttekeningen bij de nieuwe schoolboeken van de Voormalige Joegoslavische Republiek Macedonië (Thessaloniki 1994) 11.

[ACTION_ALERT/action_alerts/interview_with_marcus_templar_on_the_macedonian_issue_2011/](#), geraadpleegd 1 juni 2014.

³⁹ Website van het Ministerie van Buitenlandse Zaken van Griekenland.

⁴⁰ Zie afbeelding 2.

Kofos geeft aan dat het gebruik van dit soort kaarten bij schoolkinderen gemakkelijk gevoelens van bitterheid en onrechtvaardigheid oproept, omdat 68% van het land, dat de kinderen hebben leren zien als hun nationale grondgebied, zich onder “vreemde bezetting” bevindt van de buurstaten (Griekenland, Bulgarije, Albanië).⁴¹

Macedonisch tegenwicht

Loring Danforth, die zich al sinds 1975 met antropologisch onderzoek in de Zuidelijke Balkan bezighoudt, is een van de autoriteiten op het gebied van de Macedonische kwestie. Hij beschrijft het standpunt van de Macedoniërs als tweeledig: ze willen hun bestaan als een uniek volk bevestigen en tegelijkertijd willen ze internationale erkenning voor deze uniciteit.⁴² De jonge Macedonische staat voelt zich in zijn bestaan bedreigd door zijn burens. Internationale erkenning wordt als steun en bescherming tegen de buurlanden ervaren. In Bulgarije, Griekenland en Servië leven nog sentimenten over de onrechtmatigheid van de nieuwe staat: zo was het officiële standpunt van de Bulgaarse overheid in 1991 dat er geen Macedonisch volk zou bestaan en dat de Macedonische taal een dialect van het Bulgaars zou zijn. Na de onafhankelijkheid erkende de Bulgaarse overheid wel de soevereiniteit van de staat, maar niet het bestaan van een Macedonische natie.⁴³

Danforth onderscheidt aan Macedonische zijde twee pressiegroepen, namelijk de nationalisten en de gematigden. Vooral door nationalisten wordt de uniciteit van de Macedoniërs benadrukt. Zij zijn van mening dat er een ononderbroken lijn loopt van de antieke naar de hedendaagse Macedoniërs: meer dan tweeduizend jaar lang heeft het Macedonische volk zijn identiteit behouden. Vermenging met andere volkeren is altijd marginaal geweest. Vanuit deze extreme invalshoek is het panslavisme een kwaadaardige doctrine, die de eigenheid der Macedoniërs niet onderkent. Als de Macedoniërs een Slavisch volk zijn, is het immers nooit vol te houden dat ze afstammen van Philippus II. Hoewel de idee van continuïteit in de wetenschappelijke wereld en onder gematigde Macedoniërs nauwelijks

⁴¹ Kofos, *Het visioen van een “Groot-Macedonië”*, 14.

⁴² Danforth, *The Macedonian Conflict*, 43.

⁴³ Perry, ‘Une crise en gestation’, 196.

wortel heeft geschoten, is zij in de Macedonische diaspora en onder nationalisten zeer populair.

In wetenschappelijke kringen wordt tot op de dag van vandaag gediscussieerd over de uniciteit van de antieke Macedoniërs. Als zij als een Grieks volk beschouwd worden dan is het begrijpelijk dat de huidige Grieken aanspraak maken op hun erfenis – alleen al wat locatie betreft: het kerngebied van het antieke Macedonië ligt grotendeels in hedendaags Griekenland, inclusief Aigai en Pella, de twee koninklijke hoofdsteden. Als de antieke Macedoniërs echter geen Grieks volk waren, is het op zijn minst vreemd dat ze door moderne Grieken in de *imagined community* worden ingesloten.

Hoe was de situatie in de oudheid? Gebrek aan Macedonische bronnen speelt de onderzoekers parten. De weinige inscripties die zijn gevonden, verhelderden het beeld van de antieke Macedoniërs allerm minst. Het komt vooral aan op Griekse bronnen, die meestal van een vooringenomen (Atheens) perspectief getuigen.⁴⁴ Bovendien spreken de bronnen uitsluitend over het Macedonische koningshuis. Over de doorsnee Macedoniër wordt nauwelijks gerept – laat staan over vrouwen en kinderen. Bij Herodotos lezen we dat koning Alexander I ‘de Filhelleen’ probeerde zijn ‘Griek-zijn’ te bewijzen door zijn afstamming van het koningshuis van de stadstaat Argos te construeren. Heracles werd daarbij als mythische voorouder genoemd.⁴⁵ Bij Thucydides lezen we ook over de Argeadische oorsprong van het Macedonische koningshuis. Het probleem bij beide historiografen is dat ze een niet altijd even consistente beschrijving van de Macedoniërs geven. Als Thucydides bijvoorbeeld de in de Peloponnesische Oorlog strijdende partijen beschrijft, maakt hij onderscheid tussen Grieken, (Illyrische) barbaren en Macedoniërs. De Atheense redenaar Demosthenes is minder ambigu, zo blijkt uit een fragment uit de derde *Philippica* (de redevoeringen tegen de Macedonische vorst Philippus II):

Als een slaaf of onecht kind zou vernietigen en mishandelen wat hem niet toebehoort – bij Heracles – hoezeer zou iedereen dan zeggen dat dat meer vreselijk is en woede waardig, maar in het geval

⁴⁴ J. Engels, ‘Macedonians and Greeks’ in: J. Roisman en I. Worthington ed., *A Companion to Ancient Macedonia* (Malden, MA 2010) 81-98: 82.

⁴⁵ S.R. Asirvatham, ‘Perspectives on the Macedonians from Greece, Rome and beyond’ in: J. Roisman en I. Worthington ed., *A Companion to Ancient Macedonia* (Malden, MA 2010) 99-124: 101.

van Philippus en de dingen die hij nu doet heeft niemand [die klachten] op die manier, hoewel hij niet alleen geen Griek is of aan de Grieken toebehoort, maar een barbaar is, en dan zelfs niet één afkomstig van een plaats waar goed over te spreken is, maar een schurk uit Macedonië waarvan het vroeger niet eens mogelijk was om een fatsoenlijke slaaf te kopen.⁴⁶

Demosthenes schreef zijn redevoeringen natuurlijk met een duidelijk doel voor ogen: de *Philippica* dienden als waarschuwing tegen de groeiende macht der Macedoniërs.

De beoordeling van Macedoniërs als ‘Grieks’, dan wel als ‘barbaars’, lijkt eerder voor te komen in tijdelijke situaties. Zo mochten de Macedonische vorsten in de regel niet meedoen aan de Olympische spelen, maar sommige (Alexander I, Philippus II) slaagden hier wel in. Ook de politieke omstandigheden bepaalden grotendeels de visie op Macedonië. Toch had het Macedonische koningshuis een onmiskenbaar Griekse allure, met name Philippus II en Alexander de Grote. Alexander had onderwijs genoten van de Griek Aristoteles, droeg volgens de mythe altijd een exemplaar van de Ilias bij zich en was er trots op de verspreider te zijn van de Griekse taal en cultuur. De opgravingen van Andronikos bewezen eens te meer de grote invloed van de Griekse cultuur op het Macedonische koningshuis. Over de taal der Macedoniërs blijft echter heel weinig bekend. Er is wel overeenstemming over twee inzichten: het antieke Macedonisch lijkt op enig moment tijdens de Hellenistische of Romeinse tijd compleet te zijn verdwenen om te worden vervangen door *koinè*-Grieks; het antieke Macedonisch staat op geen enkele manier in verband met het moderne Macedonisch.⁴⁷

Een onder Macedoniërs meer courant oogpunt is dat de moderne Macedoniërs een mengeling zijn van de antieke Macedoniërs en de Slaven die in de zesde en zevende eeuw n. Chr. de regio binnenvielen. Daarnaast zijn er de gematigde Macedoniërs, die het gebrek aan bewijs voor de vermeende continuïteit erkennen. Kiro Gligorov, de eerste president van de jonge staat, sprak namens het Macedonische volk in het jaar 1992 onomwonden de woorden: ‘Wij hebben geen enkele band met Alexander de Grote. We zijn een Slavisch volk dat naar deze regio is gekomen in de zesde

⁴⁶ Demosthenes, *Philippica* 3.31 (met dank aan A. Vertegaal).

⁴⁷ Engels, ‘Macedonians and Greeks’, 94.

eeuw.⁴⁸ Ook Krste Misirkov, een van de grondleggers van de Macedonische taal en cultuur, zag de Macedoniërs als een Slavisch volk.⁴⁹ Toch vinden de gematigden dat ze recht hebben op de naam ‘Macedonië’: ze wonen immers in de regio die altijd deze naam heeft gedragen. Bovendien verwijten ze de Grieken dat die de naam ‘Macedonië’, inclusief alle historische en culturele connotaties, als Grieks monopolie zien. De Grieken suggereren een continuïteit die er wellicht helemaal niet is, zo luidt de kritiek. Dit thema figureert al lange tijd in de wetenschappelijke wereld, bijvoorbeeld in het werk van de negentiende-eeuwse Oostenrijkse historicus Jakob Fallmerayer. Volgens Fallmerayer waren de etnische Grieken gedurende de middeleeuwen door Slavische volkeren verdreven uit Griekenland. Ook al wordt deze theorie enerzijds door de meeste wetenschappers verworpen, de vermeende continuïteit tussen moderne Grieken en antieke Macedoniërs anderzijds is de facto nauwelijks aantoonbaar.⁵⁰

Sinds 2006 is de nationalistische partij VMRO-DPNME (Binnenlandse Macedonische Revolutionaire Organisatie – Democratische Partij voor Nationale Macedonische Eenheid) aan de macht in Macedonië. Tijdens haar oprichting in 1990 maakte ze haar speerpunten bekend, waaronder ‘het ideaal alle Macedoniërs te verenigen binnen een Macedonische staat.’⁵¹ De partij heeft nooit een geheim gemaakt van haar irredentistische ambities. Tijdens de periode van relatieve ontspanning tussen Griekenland en Macedonië (vanaf 1995) kon de VMRO-DPNME op weinig steun rekenen van de Macedonische bevolking. Sinds het conflict echter op scherp kwam te staan na de officiële erkenning van de constitutionele naam van Macedonië door de Verenigde Staten in 2004, is de partij terug op het politieke toneel.⁵² De VMRO-DPNME is sinds de verkiezingen van 2006 de grootste partij van Macedonië en levert de minister-president, Nikola Gruevski. In een toespraak ter gelegenheid van de onafhankelijkheidsviering zei hij:

Het opgelegde probleem waarmee ons het recht wordt ontzegd om de identiteit te uiten en om de van onze grootvaders geërfde naam te

⁴⁸ Danforth, *The Macedonian Conflict*, 46.

⁴⁹ K.P. Misirkov, *Za Makedonskite raboti* [On Macedonian matters] (Skopje 1974) 75.

⁵⁰ J. Shea, *Macedonia and Greece: The Struggle to Define a New Balkan Nation* (Jefferson, NC 1997) 155.

⁵¹ H. Poulton, *Who Are the Macedonians?* (Londen 2000) 173.

⁵² E. Ikink, *De Grieken en Macedonië: de impact van een naam* (Utrecht 2012) 50.

gebruiken [zal vanwege de constructieve houding van Macedonië] definitief en onomkeerbaar tot het verleden behoren.⁵³

Op 29 december 2006 kondigde Macedonië aan de luchthaven van Skopje om te dopen in ‘Luchthaven Alexander de Grote’.

Het beleid van de VMRO-DPNME wordt in het Macedonisch beschreven als ‘*Antikvizatzija*’ en heeft een tweeledig doel. Enerzijds is het een sterk uitgangspunt voor onderhandelingen met Griekenland; anderzijds is het een manier om de nationale eenheid en de vaderlandsliefde te versterken. De naamswijziging was een van de vele acties van de Macedonische regering, als onderdeel van het project ‘Skopje 2014’, dat de hoofdstad een geheel nieuw karakter moet geven. In 2011 werd er een tweeëntwintig meter hoog beeld van Alexander de Grote (de officiële naam is ‘krijger te paard’) opgericht; een jaar later kwam daar een enorm beeld van Philippus II bij. Op het ‘Pellaplein’ in de hoofdstad werd in 2012 tevens een grote triomfboog, de ‘Porta Macedonia’ onthuld. Ook hier staan Alexander de Grote en Philippus II op afgebeeld. Griekenland tekende bezwaar aan: het beschouwt deze acties als provocaties die in strijd zijn met het interim-akkoord uit 1995.⁵⁴ Historici en archeologen bekritisieren de *Antikvizatzija*: de geschiedenis zou namelijk in dienst worden gesteld van het regime en zou in het Macedonische master narrative erg subjectief opgevat worden.⁵⁵

Macedonische historici – zowel in Macedonië als in de diaspora – staan sinds 1944 onder grote (publieke en politieke) druk om het officiële Macedonische *master narrative* uit te dragen.⁵⁶ De historiografie is tegenwoordig nog meer dan vroeger geïncorporeerd in de politiek, zo meent de Duitse historicus Stefan Troebst:

Der hohe Politisierungsgrad der makedonischen Geschichtswissenschaft, der vor der Staatsgründung 1991 nachgerade sprichwörtlich war, ist also seitdem mitnichten gesunken, sondern im Gegenteil weiter angestiegen.⁵⁷

⁵³ Ikink, *De Grieken en Macedonië*, 52.

⁵⁴ Ibidem, 53.

⁵⁵ P. Novaković, ‘Archaeology in the New Countries of Southeastern Europe: A Historical Perspective’ in: L. Lozny ed., *Comparative Archaeologies: A Sociological View of the Science of the Past* (New York, NY 2011) 339-461: 427.

⁵⁶ S. Troebst, *Das makedonische Jahrhundert: von den Anfängen der nationalrevolutionären Bewegung zum Abkommen von Ohrid 1893-2001* (München 2007) 426.

⁵⁷ Troebst, *Das makedonische Jahrhundert*, 442.

Afb. 3: Standbeeld van Alexander de Grote, Skopje. Foto Norbert Figueroa.

Aangezien er van staatswege maar één groot instituut voor historiografie is in Macedonië – het ‘Instituut voor Nationale Geschiedenis’ – is er weinig ruimte voor afwijkende meningen. Al te kritische historici zouden hun academische loopbaan in gevaar kunnen brengen. Het Instituut voor Nationale Geschiedenis bevindt zich in een monopolypositie dankzij wetgeving uit 1996 die particulier onderzoek naar de ‘historische en culturele identiteit van het Macedonische volk’ verbiedt.⁵⁸ De Macedonische historicus Petko Kuzman is van mening dat ‘de Macedonische geschiedenis niet anders gezien kan worden dan als een historische continuïteit, vanaf het moment dat de naam ‘Macedonië’ op het toneel verscheen tot vandaag de dag.’⁵⁹ Andrew Rossos, een van origine Macedonisch historicus die werkzaam is aan de universiteit van Toronto, is dezelfde mening toegedaan. Rossos beschrijft in een recent werk de geschiedenis van het Macedonische

⁵⁸ U. Brunnbauer, ‘Serving the Nation: Historiography in the Republic of Macedonia (FYROM) After Socialism’, *Historiein* 4 (2003-2004) 161-182: 164.

⁵⁹ Brunnbauer, ‘Serving the Nation’, 167.

volk inderdaad als een ononderbroken lijn.⁶⁰ In een bespreking van dit werk omschrijft Stefan Troebst hoe selectief Rossos in zijn beschrijving van het Macedonische volk te werk gaat en hoezeer hij de gevestigde Macedonische historiografie volgt.⁶¹ We zien dus dat de politiek en historiografie in Macedonië een verbond hebben gesloten en dat beide zich met eigen wapens in de strijd werpen. De historiografie in Macedonië is zeer politiek geladen.

Conclusie

Het Macedonische conflict is uitermate complex. Dit komt mede doordat de kwestie van verschillende invalshoeken gezien kan worden en er verschillende belangen met de zaak gemoeid zijn. Er zijn binnen het debat in de hoofdmoot twee *master narratives* die met elkaar in botsing komen. Het probleem zit hem grotendeels in het feit dat deze twee master narratives opgebouwd zijn uit dezelfde bouwstenen: de antieke Macedoniërs. Een onderwerp dat toch voornamelijk een wetenschappelijk thema zou behoren te zijn krijgt zo een geheel andere betekenis. Politiek gaat een rol spelen in een academisch debat en wetenschappers gaan een rol vervullen in het uitdragen van politieke standpunten. Als voorbeeld hiervan mogen Evangelos Kofos aan Griekse zijde en Andrew Rossos aan Macedonische zijde gelden. De historiografie is in beide landen niet *sine ira et studio*. Het feit dat het Macedonische conflict zich afspeelt in het huidige tijdperk, maakt de situatie nog complexer. Het conflict wordt uitgevochten in de internationale politieke arena waarbij organisaties als de VN, de EU en de NAVO een belangrijke rol vervullen. Erkenning voor de zaak wordt zowel in de politieke als academische internationale gemeenschap gezocht, waarbij ook organisaties uit de diaspora hun stem laten horen.

Het debat zit sinds het interim-akkoord op slot. Het Griekse kamp is al vanaf begin jaren 1990 weinig tot compromissen bereid door de Macedonische erfenis als iets exclusief Grieks te zien. Sinds 2006 verhardt ook het Macedonische standpunt: de VMRO-DPMNE, die vanaf dan aan de macht is, lijkt een duidelijker standpunt in te nemen ten opzichte van de oudheid. Er wordt meer gekeken naar de politieke functie van het verleden

⁶⁰ A. Rossos, *Macedonia and the Macedonians: A History* (Stanford, CA 2008).

⁶¹ S. Troebst over A. Rossos, *Macedonia and the Macedonians: A History* (Stanford, CA 2008) in *HistLit* 6.4 (2008) 1-543: 370-373.

dan naar de historische werkelijkheid. Een oplossing voor het conflict lijkt eerder verder weg te raken, dan dichterbij te komen; verschillen tussen de twee naties worden breder uitgemeten, terwijl de overeenkomsten benadrukt zouden moeten worden om tot een oplossing te komen. Het is overigens goed mogelijk dat het debat de komende tijd een nieuwe impuls zal krijgen. In de zomer van 2014 is ongeveer honderd kilometer ten oosten van Thessaloniki een graftombe gevonden die zeer waarschijnlijk dateert uit de vroege Hellenistische periode.⁶² Er wordt al gesproken over de ‘grootste antieke tombe die ooit is ontdekt in Griekenland.’⁶³ De minister-president van Griekenland Antonis Samaras heeft reeds een bezoek aan de opgravingsplaats gebracht. Hierbij stelde hij dat ‘het land van Macedonië ons in verroering blijft brengen.’⁶⁴ Uit het ‘andere land van Macedonië’ zijn nog geen expliciete reacties gekomen op de ontdekking. Interessant zal zijn om te bezien of deze archeologische ontdekking een verandering teweeg zal brengen in het Macedonische conflict.

⁶² BBC, ‘Greeks captivated by Alexander-era tomb at Amphipolis’, <http://www.bbc.com/news/world-europe-29239529>, geraadpleegd, 11 oktober 2014.

⁶³ Reuters, digitaal forum, <http://uk.reuters.com/article/2014/08/12/us-greece-tomb-idUKKBN0GC19J20140812>., geraadpleegd 8 oktober 2014.

⁶⁴ Ibidem.